

FARKLI EĞİTİM ÖZGEÇMİŞLERİNE SAHİP ÖĞRETMENLERİN İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLARA YÖNELİK TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI*

A COMPARASION OF ATTITUDES TOWARD HEARING IMPAIRED CHILDREN OF TEACHERS WHO WORK WITH THESE CHILDREN

Yrd. Doç. Dr. Tevhide Kargın

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Özel Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi

ÖZET

Bu araştırmada, işitme engelli çocuklarla çalışan ve farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerin, işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen "İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada öğretmenlerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarının, eğitim özgeçmişi, hizmet içi eğitim, yaş, cinsiyet, hizmette bulunma süresi, işitme engellilerle eğitim deneyimi ile deneyim süresi, eğitim düzenlemesi ve öğretim kademesi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmıştır. Araştırma grubunu, 12 ilde MEB'na bağlı işitme engelli çocuklara eğitim veren 21 yatılı ve gündüzlü özel eğitim okulu ile normal okul bünyesinde bulunan özel sınıflarda, kaynaştırma sınıflarında görev yapan 433 öğretmen oluşturmuştur. Bu öğretmenlerin 153'ü ön deneme grubunu oluştururken, 280 öğretmen araştırmanın amaçları doğrultusunda çözümleme yapılan grubu oluşturmuştur. Araştırmada verilerin çözümlemesi varyans analizi tekniği ile hesaplanmıştır. Varyans analizi sonucunda anlamlı farklılık bulunan değişkenlerde, farklılığın hangi ortalamalardan kaynaklandığını belirlemek üzere Fischer LSD Testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının, eğitim özgeçmişi, cinsiyet, öğretmenlik mesleğinde bulunma süresi ve öğretim kademesi değişkenlerine göre farklılaştığı, yaş, işitme engellilerle eğitim deneyimi, deneyim süresi, eğitim düzenlemesi ve hizmet içi eğitim programına katılma değişkenlerin ise, tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulguları elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşitme Engeli, Öğretmen Tutumları.

ABSTRACT

This research aimed to examine the attitudes toward hearing impaired children of teachers who work with these children. "Teachers' Attitude Scale Towards Hearing Impaired Children" was used in this research. This research also examined the effects of different variables such as educational background of teachers, experience of inservice training, age, sex, years of teaching, educational experience with hearing impaired children and years of this experience, educational setting, grade of present teaching. 433 teachers who either work for special classes and schools or mainstreaming classes participated in this study. 153 of them participated in the pilot study. Sample of this research consisted of 280 teachers. The data was analyzed by two way analysis of variance and the significant differences were tested by Fischer LSD. Significant differences were seen by educational background, sex, years of teaching and teaching level on the attitudes toward hearing impaired children.

Key Words: Hearing Impairment, Teacher Attitudes

* Bu çalışma yazarın doktora tezinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Öğretmenler çocukların eğitiminden sorumlu olan bireylerdir. Bir eğitim programını planlamak, uygulamak, öğrencilerinin gelişimlerini ve başarılarını sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Öğretmenler öğrencileri bir birey olarak kabul edip, onların kendilerini ifade etmelerine, yaratıcılıklarını ortaya koymalarına fırsat vererek, ilerlemelerine olanak sağlayan ortamlar yaratmak durumundadırlar. Ayrıca sınıfındaki öğrencilerine kendi davranışları ile model olmalı ve bireyler arası farklara saygı göstermelidirler. Öğretmenin sınıfta kabul edici ve destekleyici bir tavır sergilemesi, çocuklarda güven duygusu oluşturacak ve ancak böylesi bir ortamda öğrenme isteği ortaya çıkacaktır (Brophy ve ark., 1979).

Öğretmen tutumları öğrencilerin zihinsel, sosyal, duygusal gelişiminde anlamlı bir etkiye sahiptir ve tutumlar çeşitli yollardan davranışlara yansır. Olumlu öğretmen tutumları, öğrenci-öğretmen arasındaki etkileşimin doğasını, kalitesini ve derecesini belirlemede; dolayısıyla da öğrenci başarısına yön vermede önemli bir güç oluşturur (Lombano, 1982). Ayrıca öğretmenin engelli öğrencilere yönelik göstereceği kabul, sınıf ortamında "genel kabul havası"nın yaratılması açısından da gerekli olmaktadır (Jamieson, 1986).

Öğretmenlerin engelli öğrencilere yönelik tutumları, kaynaştırma programlarının yaygınlaşması ve başarısı açısından da oldukça önemlidir. A.B.D.'nde 1975 yılında çıkan "Tüm Engelli Çocuklar Yasası" (PL. 94-142) ile engelli çocukların olabildiğince kendi akranlarıyla birlikte normal sınıf düzenlemesi içinde eğitim görmesi görüşü benimsenmiştir. Yasanın çıkışından sonra bu görüş engellilerin eğitiminde oldukça büyük kabul görmüş ve giderek yaygınlaşmıştır. Engelli çocukların "en az sınırlayıcı çevre" içinde olabildiğince yaşlılarıyla birlikte eğitim görmesi fikri bu eğitimi gerçekleştirecek olan öğretmenlerin sorumluluğunu da artırmıştır (Woolfolk, 1993) Gerçekten de kaynaştırma programlarının başarısı bu programları uygulayacak olan öğretmenlerin engelli çocuklara ilişkin tutumlarına bağlı olarak değişiklik gösterecektir (Cook ve Armbruster, 1983; Horne, 1985). Çünkü öğretmen tutumları yalnızca engelli öğrenci-öğretmen arasındaki ilişkiyi belirlemede değil, aynı zamanda diğer öğrencilerin tutumları ile engelli öğrenciye yönelik başarı beklentilerinin oluşturulmasında da önemlidir (Horne, 1985; Schulz, Carpenter ve Turnbull, 1991).

Öğretmenlerin engelli öğrencilere yönelik olumlu tutumlara sahip olmalarının çocukların gelişimleri açısından oldukça önemli olmasına karşın, çocuklara yönelik olumsuz öğretmen tutumlarının varlığı dikkati çekmektedir. (Chorost,

1988; Chubon, 1982; Coryel, Holcomb ve Scherer, 1992; Johnson, 1987; Leyser ve Abrams., 1982; Murpy-Berman, Stoefen-Fisher ve Mathias, 1987).

Bu konuda yapılan bir çalışmada Schlesinger ve Meadow (1972), birçok işitme engelli çocuğun öğretmenleri tarafından duygusal ya da davranışsal problemler olarak değerlendirildiğini belirtmişlerdir. Benzer bir çalışmada Conine (1969), ilkökul öğretmenlerinin engellilere yönelik olumsuz tutumlara sahip olduklarını ifade etmiştir. Engelli öğrencilere yönelik öğretmen tutumlarına ilişkin Jamieson (1986) tarafından gerçekleştirilen kapsamlı bir alanyazın çalışmasında, bir çok öğretmenin engelli öğrencilere ve normal sınıf düzenlemesi içinde eğitilmelerine yönelik olumsuz tutumlar sergilediklerini belirtmiştir.

Alanyazında engelli bireylere yönelik öğretmen tutumlarını inceleyen araştırmalara bakıldığında tutumların çok değişik etmenlerden etkilendiği görülmektedir. Bu etmenler genel olarak öğretmenlerin işitme engelini ve işitme engelli çocukların özelliklerine ilişkin bilgi düzeyleri (Proctor, 1967; Rees, Spreen ve Harnadek, 1991; Seaton, 1982), engellilerle çalışma deneyimi ve süresi (Jenkins, 1983; Mark, 1980), eğitim düzenlemesi (kaynaştırma, özel okul, özel sınıf) (Minke, Bear, Deemer ve Griffin, 1996), öğretmenlere sağlanan destek hizmetler (Chorost, 1988; Perry, 1980; Shotel, Iano ve McGettingan, 1972), öğretmenlerin eğitim özgeçmişleri ve hizmetiçi eğitimden yararlanma (Akçamete ve Kargin, 1994; Finn, 1980; Glass ve Meckler, 1972) şeklinde isimlendirilmektedir. Ayrıca yaş, cinsiyet gibi öğretmene ait değişkenler de engelli öğrencilere yönelik tutumlarını etkileyen etmenler arasında yer almaktadır (Altman, 1981).

Görüldüğü gibi alanyazında engelli bireylere yönelik öğretmen tutumlarını etkileyebilecek çeşitli etmenler araştırılmıştır. Bu etmenlerin tutumlar üzerindeki etkileri farklı araştırmalarda çelişkili sonuçlar vermekle birlikte, öğretmen tutumlarını daha iyi anlayabilmek için bu etmenlerle olan etkileşimlerine bakmak gerekmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

Farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumları;

Öğretmenin,

1. Eğitim özgeçmişine,
2. Hizmetiçi eğitim programına katılma durumuna,
3. Cinsiyetine,
4. Yaşına,
5. Hizmette bulunma süresine,
6. İşitme engellilerle eğitim deneyimine,
7. İşitme engellilerle deneyim süresine,
8. Buldukları eğitim düzenlemesine,
9. Eğitim verdikleri öğretim kademesine göre anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Araştırma grubu 12 ilde MEB'na bağlı işitme engelli çocuklara eğitim veren 21 yatılı ve gündüzlü özel eğitim okulu ile, normal okul bünyesinde bulunan özel sınıflarda, kaynaştırma sınıflarında görev yapan 433 öğretmenden oluşmaktadır. Buna göre, araştırma grubunu oluşturan öğretmenler ile bu öğretmenlerin görev yaptıkları okulların illere göre dağılımı Tablo 1'de verilmektedir.

TABLO 1: Araştırma Grubunun İllere Göre Dağılımı

İLLER			
Ankara	93	Konya	33
İstanbul	66	Erzurum	17
İzmir	37	Eskişehir	51
Adana	30	Denizli	27
Bursa	24	Kırşehir (Kaman)	08
Diyarbakır	20	Mersin	17

Araştırma kapsamına alınan okullar ve sınıflar ile bağlı bulunduğu illerin belirlenmesinde ülkenin coğrafi bölgelerini temsil edebilecek biçimde bir seçime gidilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamına alınacak okulların ve illerin seçiminde öğretmen sayısının yoğunluğu dikkate alınmıştır. Bu ölçütlere göre belirlenen okulların bağlı oldukları İl Millî Eğitim Müdürlükleri ile yazışmalar yapılmış ve yukarıda belirlenen illerde işitme engelli çocukların eğitiminde görev yapan öğretmenler araştırma grubunu oluşturmuştur.

Araştırma grubunu oluşturan 433 öğretmenden 153'ü ön deneme grubunda yer almıştır. Ön deneme uygulaması Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa illerinde bulunan ayrı yatılı/gündüzlü okullar ile özel sınıf ve kaynaştırma sınıflarının bir kısmında gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubunu oluşturan 433 öğretmenden geriye kalan 280 öğretmen ise araç geliştirme aşamasından sonra asıl uygulama için

seçilen öğretmenlerdir. Araç geliştirme aşamasına katılan 153 öğretmenden 18'i ölçeğe eksik yanıt verdikleri için kapsam dışı tutulmuşlardır. Buna göre araştırmanın verileri 135 ön deneme uygulamasına katılan, 280 asıl uygulamaya katılan öğretmen olmak üzere toplam 415 öğretmenden elde edilmiştir. Asıl uygulamaya katılan 280 öğretmenden 172'si yalnızca işitme engelli çocukların devam ettiği yatılı ve gündüzlü özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerdir. Geriye kalan 108 öğretmen ise normal okul bünyesinde açılmış olan kaynaştırma sınıflarında ve özel sınıflarda eğitim veren öğretmenlerden oluşmaktadır. Tablo 2'de ölçek geliştirme aşamasından sonra, araştırma grubunu oluşturan özel eğitim, normal okul ve hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenlerin betimlenmesine yönelik bilgiler verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen "İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ayrıca, araştırma grubunu oluşturan öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarını etkileme olasılığı olduğu düşünülen değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim özgeçmiş, öğretim deneyimi vb. gibi) ilişkin bilgi toplamak amacıyla öğretmenlere kişisel bilgi formu uygulanmıştır.

İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği: Ölçek, ülkemizde öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarını belirlemeye ilişkin uygun bir aracın olmaması nedeniyle araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Likert tipinde beşli dereceli olarak geliştirilen ölçekte tutumun duyuş, davranış, biliş boyutlarını içeren 26 madde yer almaktadır. Ölçekte yer alan maddelere verilen tepkiler Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin puanlanmasında olumlu tutumu ifade eden maddeler Tamamen Katılıyorum seçeneğinden başlayarak, Kesinlikle Katılmıyorum seçeneğine doğru 5 ile 1 arasında değişen değerler alırken, olumsuz tutumu ifade eden maddeler aynı sırayla 1 ile 5 arasında değişen değerler almaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 130 iken, en düşük puan ise 26'dır. Ölçekten alınan yüksek puanlar olumlu tutumu düşük puanlar ise olumsuz tutumu göstermektedir.

Tablo 2: Araştırma Grubunu Oluşturan Öğretmenlerin Betimlenmesi

		Özel Eğt.Öğ (N=50)	Normalokulöğ(N=129)	Hiz.İçieğ.Öğ. (N=101)	Toplam
Cinsiyet	Kadın	30	62	28	120
	Erkek	20	67	73	160
Yaş	20-30	40	31	10	81
	31-40	9	66	41	116
	41 ve üstü	1	32	50	83
Hizmet Süresi	1-5yıl	37	26	7	70
	6-10yıl	12	30	3	45
	11 ve üstü	1	73	91	165
Deneyim	var	32	46	60	138
	yok	18	83	41	142
Deneyim Sürei	1-5 yıl	20	36	12	68
	6-10 yıl	11	8	21	40
	11yıl ve üstü	1	2	27	30
Eğt. Düzen.	Kaynaştırma	9	75	11	95
	Özel sınıf	2	3	8	13
	Ayrı Okul	39	51	82	172
Öğrt.Kademesi	Okul ön.	12	10	6	28
	İlkokul	33	36	70	139
	Ortaokul	1	39	17	57
	Diğer	4	44	8	56

Ölçeğin Geçerliliğine İlişkin Yapılan Çalışmalar:

Kapsam Geçerliliği:

Ölçeğin kapsam geçerliğini belirlemek amacıyla özel eğitim alanında çalışan 5 kişilik bir uzman grubunun görüşüne başvurulmuştur. Uzman grubundan öğretmen tutumunu belirleme ölçeğinde yer alan ifadelerin öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarını kapsam olarak yeterli bir biçimde temsil edip etmediğini belirlemeleri istenmiştir. Uzman grubunun yaptıkları değerlendirme sonucunda ölçeğin kapsam geçerliliğine sahip olduğu belirlenmiştir.

Yapı Geçerliliği :

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek üzere faktör analizi yapılmıştır. Bilindiği gibi faktör analizi, yapı geçerliğini belirlemenin bir yoludur ve tutum ölçeklerinde tutumun temel bileşenlerini (boyutlarını) saptamada en sık başvurulan geleneksel bir yöntemdir (Tezbaşaran, 1996).

İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği'nin temel boyutlarını ve faktör yapısını belirlemek amacıyla ön deneme grubundan elde edilen yanıtlara Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) uygulanmış ve ölçekte bulunan maddelerin birinci faktör yükdeğerleri incelenmiştir. Birinci faktör yükdeğerleri .30'un altında olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Buna göre aracın tek boyutlu olarak

düşünülebileceğine karar verilmiştir. Ayrıca Temel Bileşenler Analizi uygulamalarında Kaiser Normalleştirme Ölçütü'ne göre özdeğerleri (eigenvalue) 1'i aşan 13 faktör elde edilmiştir. Bu 13 faktörün ilk üçünün özdeğerleri 2'nin üzerindedir ve toplam varyansın % 33'ünü açıklamaktadırlar. Temel Bileşenler Analizi'nin bu üç faktöre göre yeniden yapılması ve bu faktörlerin Varimax Rotasyonu'na tabi tutulması sonucunda ölçeğin üç boyuttan oluştuğu görülmüştür. Öğretmenlerin kendi mesleki rollerine ilişkin tutumları, öğretmenlerin işitme engelli çocukların özelliklerine ilişkin tutumları, öğretmenlerin işitme engelli çocukların eğitimlerine ilişkin tutumları olarak kavramsallaştırılan üç boyutun incelenmesi sonucunda ikinci ve üçüncü boyuta giren maddelerin bir kısmının faktör yüklerinin her iki boyutta da yüksek olduğu gözlenmiştir. Buna göre ölçeğin 2. ve 3. boyutunu ayrı ayrı ele almanın güç olduğuna ve bu boyutların bütünleştirilebileceğine karar verilmiş ve 2 boyutlu faktör analizi yapılmıştır.

İki boyutlu faktör analizi sonucuna göre 1. boyut yapısını korumuş, 2. ve 3. boyutu oluşturan maddeler ise tek faktörde toplanmıştır. Buna göre iki faktörde toplanan maddeler incelendiğinde, birinci boyutun Öğretmenlerin Kendi Mesleki Rollerine Yönelik Tutumları, ikinci boyutun Öğretmenlerin İşitme Engelli Çocukların Özelliklerine ve Eğitimlerine Yönelik Tutumları olarak kavramsallaştırılmasına karar verilmiştir.

TABLO 3: İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeğinin Faktör Yapısı

Maddeler	F 1	F 2
1. İşitme engellilerin bulunduğu bir sınıfta çalışmayı isteyerek kabul ettim.	.70	
2. İşitme engelli çocukların okula uyumlarını güçleştiren engelleri ortadan kaldırmaya çalışıyorum.	.57	
3. İşitme engellilere öğretmenlik yaptığım için statümün diğer öğretmenlerden düşük olduğuna inanıyorum.	.48	
4. İşitme engelli çocukların öğretmeni olduğum için kendimi değerli hissediyorum.	.68	
5. İşitme engelli çocukların eğitimleri ayrı okullarda gerçekleştirilmelidir.		.59
6. Sınıfta işitme engelli bir çocuğun bulunması düzeni bozar.		.59
7. İşitme engelli çocuklarla çalışırken zamanımı boşuna harcadığımı hissediyorum.	.70	
8. İşitme engelli çocuklarla çalışmak yerine işitenlerle çalışmayı isterdim.	.71	
9. İşitme engelli çocuklar normal çocuklarla birlikte eğitimlerini sürdürebilirler.		.49
10. İşitme engelli çocuklar okuma ve yazmayı diğer çocuklar gibi öğrenebilirler.		.39
11. İşitme engelli çocukların gelişim özellikleri işiten akranlarına benzerdir.		.53
12. İşitme engelli çocuklarla bir arada olmaktan mutlu oluyorum.	.74	
13. İşitme engelli çocukların hassas olduğunu düşünerek onların hatalarını görmezden geliyorum.		.44
14. Sınıftaki işitme engelli çocukların beni daha iyi anlamaları için bağırarak ve heceleyerek konuşmaya çalışıyorum.		.64
15. Sınıftaki işitme engelli çocuklara diğer çocuklardan daha yüksek not veriyorum.		.53
16. İşitme engelli çocuklarla çalıştığım için kendimi cezalandırılmış hissediyorum.	.68	
17. Sınıfta işitme engelli çocukların olması nedeniyle programımı planladığım gibi uygulayamıyorum.		.57
18. İşitenlerle işitme engelli çocukların boş zaman etkinliklerini farklı zamanlarda planlıyorum.		.41
19. İşitme engelli çocuklara bir şey öğretmek beni mutlu ediyor	.58	
20. İşitme engellilerin işitenlerle aynı yaşam standartlarına ulaşmaları beklenmemelidir.		.35
21. İşitme engellilerin normal bir sosyal yaşamları olamaz.		.45
22. İşitme engelli çocuklara işiten çocuklara davrandığım gibi davranıyorum.		.38
23. İşitme engelli çocuklarla iletişim kurarken kendimi gergin hissediyorum.	.59	
24. İşitme engelliler işitenler gibi yaşamlarını sürdürebilirler.		.44
25. İşitme engelli çocukların yoğun davranış problemleri vardır.		.65
26. Tekrar seçme şansım olsa yine işitme engelli çocuklarla çalışmak isterim.	.74	

Ölçeğin Güvenirliliğine İlişkin Yapılan Çalışmalar

İç Tutarlılık:

İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği'nin iç tutarlılığını saptamada öncelikle faktör analizi çalışmaları ile birlikte madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Tüm analizler sonucunda 26 maddeden oluşan ölçekteki ifadelerin madde toplam korelasyonlarının (r değerlerinin) .35'den büyük olduğu belirlenmiştir.

İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği'nin iç tutarlılığını saptamak amacıyla Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama sonunda tüm ölçeğin Alpha değeri .89 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan 1. boyutun Alpha değeri .87, 2. boyutun Alpha değeri .81 olarak belirlenmiştir.

Testi Yarılama:

İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği'nin güvenirliliği Guttman iki yarı

(Guttman Split-half) yöntemiyle incelenmiş ve iki yarı güvenirlilik katsayısı .89 olarak belirlenmiştir.

Güvenirlilik ve geçerlik çalışmaları doğrultusunda elde edilen değerler, ölçeğin öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarını ölçebilir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Verilerin Çözümlemesi

Verilerin, araştırmanın amaçları doğrultusunda belirlenen değişkenler açısından anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı, iki boyutlu varyans analizi tekniği ile hesaplanmıştır. Varyans analizi sürecinde anlamlı farklılık gözlenen değişkenlerde, farklılığın hangi ortalamalardan kaynaklandığını belirlemek üzere Fischer LSD (Least Significant Difference) Testi kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde .05 anlamlılık düzeyi benimsenmiştir. .05 anlamlılık düzeyi benimsenmekle birlikte .01 düzeyinde anlamlı bulunan değerler, bulgular kısmında olduğu gibi gösterilmiştir.

BULGULAR

Farklı eğitim özgeçmişine sahip öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının eğitim özgeçmişi, cinsiyet, hizmet içi eğitim programına

katılma durumu, öğretmenin yaşı, hizmet süresi, eğitim deneyimi, deneyim süresi ve öğretim kademesi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadıklarına yönelik varyans analizi sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Farklı Eğitim Özgeçmişlerine Sahip Öğretmenlerin İşitme Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ile Varyans Analizi Sonuçları

		N	X	S	F	Anlamlı Fark
Eğitim Özgeçmişi	1.Özel Eğitim	50	111.54	11.15	34.636**	1-2** 1-3** 2-3**
	2.Normal Eğ.	129	93.67	14.60		
	3.HİE	101	100.66	12.01		
Cinsiyet	1. Kadın	120	101.51	15.82	3.971*	1-2*
	2. Erkek	160	97.79	13.46		
Eğ. Öz.xCins					1.759	—
Hizmet İçi Eğ. Prog. Kat. Dur.	1. Evet	101	102.33	13.26	.001	—
	2. Hayır	129	97.14	15.22		
Eğ.Öz.xH.İ.E					1.173	—
Öğretmenin Yaşı	1. 20-30	81	104.65	14.62	.953	—
	2. 31-40	116	97.25	14.17		
	3. 41 ve Üzeri	83	97.23	14.06		
Eğ.Öz.xYaş					1.183	—
Hizmet Süresi	1. 1-5 yıl	70	107.07	11.77	4.753**	1-3** 1-2**
	2. 6-10 yıl	45	97.60	15.17		
	3. 11 yıl ve üzeri	165	96.61	14.46		
Eğ.Öz.xHiz. Sür.					1.205	—
Eğitim Deneyimi	1. Evet	138	102.22	14.55	3.168	—
	2. Hayır	142	96.63	14.18		
Eğ.Öz.xEğt.Den.					.303	—
Deneyim Süresi	1. 1-5 yıl	68	100.93	15.78	.838	—
	2. 6-10 yıl	40	103.00	15.20		
	3. 11 yıl ve üzeri	30	104.13	10.24		
Eğt.Öz.xDen. Süresi					.334	—
Eğitim Düzenlemesi	1. Kaynaştırma	95	96.19	16.55	1.037	—
	2. Özel Sınıf	13	95.69	15.33		
	3. Ayrı Okul	172	101.43	13.04		
Eğt.Öz.xEğt. Düz.					1.551	—
Öğretim Kademesi	1. Okul öncesi	28	107.71	12.89	4.791	1-4** 1-3** 1-2* 2-4*** 2-3* 3-4*
	2. İlkokul	139	102.05	13.71		
	3. Ortaokul	57	96.93	12.60		
	4. Diğer	56	91.11	15.45		
Eğit.ÖzgeçxÖğrt Kad.					2.393	—

*p<.05

**p<.01

Tablo 4'de görüldüğü gibi öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumları eğitim özgeçmişine göre farklılaşmaktadır [F(2,274)=34.636, p<.05]. Yine aynı tabloda görüldüğü gibi, işitme engelli çocuklara yönelik öğretmen tutumları öğretmenin cinsiyetine göre de farklılık göstermektedir [F(1,274)=3.971, p<.05]. Eğitim özgeçmişi ve cinsiyet değişkeninin ortak etkisine bakıldığında ise, öğretmenlerin eğitim özgeçmişlerinin ve cinsiyetlerinin tutumlar üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür [F(2,274)= 1.759, p>.05].

Eğitim özgeçmişi ile tutumlar arasında belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan

kaynaklandığını belirlemek üzere uygulanan Fischer LSD testi sonuçlarına göre özel eğitim öğretmenlerinin tutum puanlarının, hem normal okul öğretmenlerinden hem de hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenlerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenlerin, tutum puanlarının normal okul öğretmenlerinininkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu yine aynı analiz sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Öğretmenin cinsiyeti ile işitme engelli çocuklara yönelik tutumları arasında görülen anlamlı farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda kadın öğretmenlerin,

erkek öğretmenlere göre, işitme engelli çocuklara yönelik daha olumlu tutumlara sahip oldukları yine aynı tabloda görülmektedir.

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının hizmetiçi eğitim programına katılma durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin varyans analizi sonuçları ise, tablo 4'de görüldüğü gibi tutumların hizmetiçi eğitim programına katılma durumuna göre farklılık oluşturmadığını göstermektedir. $[F(1,274)=.001, p>.05]$. Buna göre hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenlerin tutumlarının, normal okul öğretmenlerine göre daha yüksek olduğunu gösteren bir önceki araştırma bulgusuna karşın, hizmetiçi eğitim programı değişkeninin, katılan ve katılmayan öğretmenlere göre tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını söylemek mümkündür. Öğretmenlerin eğitim özgeçmişlerinin ve hizmetiçi eğitim programına katılma durumlarının tutumlar üzerindeki ortak etkisinin anlamlı bulunmadığı da görülmektedir. $[F(2,274)=1.173, p>.05]$.

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin varyans analizi sonuçları ise, farklı eğitim özgeçmişine sahip öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının öğretmenlerin yaşına göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir $[F(2,271)=.953, p>.05]$. Ayrıca, öğretmenlerin eğitim özgeçmişleri ile yaşlarının tutumlar üzerindeki ortak etkisine bakılmış ve ortak etkinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur $[F(4,271)=1.183, p>.05]$ (Tablo 4).

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına, hizmette bulunma süresi değişkenine göre baktığımızda, Tablo 4'de görüldüğü gibi öğretmen tutumları hizmette bulunma süresine göre farklılaşmaktadır $[F(2,271)=4.753, p<.05]$. Eğitim özgeçmiş ve hizmette bulunma süresi değişkeninin ortak etkisine bakıldığında ise, öğretmenlerin eğitim özgeçmişlerinin ve hizmette bulunma sürelerinin tutumlar üzerinde ortak etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür. $[F(4,271)=1.205, p>.05]$.

Öğretmenlerin hizmette bulunma süreleri ile işitme engelli çocuklara yönelik tutumları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan LSD testi sonuçlarına baktığımızda, 1-5 yıl hizmette bulunan öğretmenlerin, hem 6-10 yıl, hem de 11 yıl ve üzeri hizmette bulunan öğretmenlere göre işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının anlamlı biçimde daha olumlu olduğu saptanmıştır.

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının işitme engellilerle eğitim deneyimi

değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına baktığımızda ise, elde edilen bulgular tutumların eğitim deneyimine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir $[F(1,274)=3.168, p>.05]$. Eğitim özgeçmiş ve deneyim değişkeninin ortak etkisine bakıldığında ise, öğretmenlerin eğitim özgeçmişleri ile deneyimlerinin tutumlar üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur $[F(2,274)=.303, p>.05]$. Ayrıca yine Tablo 4'de görüldüğü gibi öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumları öğretmenlerin bu çocuklarla sahip oldukları eğitim deneyiminin süresine göre de anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır $[F(2,129)=.838, p>.05]$. Eğitim özgeçmiş ve deneyim süresi değişkenlerinin ortak etkisine bakıldığında ise, öğretmenlerin eğitim özgeçmişleri ile deneyim sürelerinin tutumlar üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür $[F(4,129)=.334, p>.05]$.

Tutulmlara eğitim düzenlemesi değişkeni açısından baktığımızda ise, eğitim düzenlemesi tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır $[F(2,271)=1.037, p>.05]$. Eğitim özgeçmiş ve eğitim düzenlemesi değişkenlerinin ortak etkisine bakıldığında ise, belirlenen değişkenlerin tutumlar üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür $[F(4,271)=1.551, p>.05]$.

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının öğretim kademesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına baktığımızda, öğretmen tutumlarının eğitim verdikleri kademeye göre farklılaştığını görmekteyiz $[F(3,268)= 4.791, p<.05]$. Ayrıca yine Tablo 4'de görüldüğü gibi, öğretim kademesi ve eğitim özgeçmiş ortak etkisine bakılmış ve aralarındaki fark anlamlı bulunmuştur $[F(6,268)=2.393, p<.05]$. Buna göre öğretim kademesi değişkeninin tutumlar üzerindeki temel etkisi anlamlı olmakla birlikte, öğretim kademesi eğitim özgeçmiş değişkenlerinin ortak etkisinin de anlamlı olduğu söylenebilir. Öğretim kademesi ile işitme engelli çocuklara yönelik tutumlar arasında belirlenen anlamlı farklılığın hangi yaş grubundan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan LSD testi sonuçlarına göre, okul öncesi eğitim öğretmenlerinin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının, hem ilkökul, hem de ortaokul ve diğer seçeneklerinde yer alan öğretmenlerin tutumlarından anlamlı olarak daha olumlu saptanmıştır. Ayrıca yine aynı tabloda, ilkökul öğretmenlerinin tutumlarının hem ortaokul hem de diğer grubundaki öğretmenlere göre daha olumlu olduğu da görülmektedir.

TARTIŞMA

Araştırmada öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumları araştırmacı tarafından geliştirilen "İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği" ile belirlenmiştir. Bu araçla toplanan veriler çeşitli değişkenler açısından analiz edilmiştir. Bu değişkenler öğretmenlerin eğitim özgeçmişi, cinsiyeti, yaşı, öğretmenlik mesleğinde bulunma süresi, eğitim deneyimi ve süresi, çalıştıkları eğitim düzenlemesi ile öğretim kademesi ve hizmetiçi eğitim programına katılma durumları olarak belirlenmiştir.

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına bu değişkenler açısından bakıldığında eğitim özgeçmişi, cinsiyet, öğretmenlik mesleğinde bulunma süresi ve öğretim kademesi değişkenlerinin tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı, yaş, işitme engellilerle eğitim deneyimi, deneyim süresi, eğitim düzenlemesi, hizmetiçi eğitim programına katılma değişkenlerinin ise, tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı araştırmadan elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

Araştırmanın ilk bulgusu eğitim özgeçmişinin tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı bulgusudur. Özel eğitim öğretmenleri diğer iki grupta yer alan öğretmenlere göre ölçekten daha yüksek puanlar almışlardır. Ayrıca yine bu üç grup arasında, hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenler ile normal okul öğretmenleri arasında hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenler lehine bir farklılaşma gözlenmiştir.

Konuyla ilgili alanyazına baktığımızda özel eğitim öğretmenlerinin, normal okul ve hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenlere göre daha olumlu tutumlara sahip oldukları bulgusu, ilgili alanyazındaki araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Deleo, 1976; Dubis, 1988; Jenkins, 1983; Major, 1961; Mandel ve Strain, 1978; Minke, ve ark. 1996; Proctor, 1967).

Özel eğitim öğretmenleri ile hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenlerin, normal okul öğretmenlerine göre tutum ölçeğinden daha yüksek puanlar aldıklarını gösteren bu bulgu, özel eğitim alanına öğretmen yetiştirmenin önemini daha da artırmaktadır. Bilindiği gibi, engelli bireylere yönelik olumsuz tutumların varlığı bu bireylerin eğitiminde önemli engeller oluşturmaktadır (Lombana, 1982). İşitme engelli çocukların eğitimini gerçekleştiren öğretmenlerin, öncelikle bu çocuklara yönelik olumlu tutumlara sahip olmaları gerekmektedir. Ancak böyle bir durumda eğitimde istedik gelişmelerin olmasını beklemek mümkündür.

Araştırmanın eğitim özgeçmişi açısından bir diğer bulgusu da, hizmetiçi eğitim programına katılan öğretmenlerin, normal okul öğretmenlerine göre tutum ölçeğinden daha yüksek puanlar almış olmalarıdır. Bu bulgu ilgili alanyazın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Berrigan, 1980; Garvey ve Graig, 1983; Glass ve Meckler, 1972; Harasymiw ve Horne, 1976; Johnson, 1987; Seaton, 1982; Yates, 1973). Hizmetiçi eğitim programlarında öğretmenler, normal okul öğretmenlerine göre engellilerin eğitimi konusunda daha fazla bilgiye sahip olmakta, bunun sonucu olarak da işitme engelli çocuklara yönelik daha olumlu tutumlar sergilemektedirler.

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığa yol açan bir diğer değişken de öğretmenin cinsiyetidir. Kadın öğretmenler lehine gözlenen anlamlı farklılık alanyazındaki pek çok araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Altman, 1981; Blackwell, 1972; ; Dubis, 1988; Highs, 1972; Spinney, 1979). Alanyazında engelli çocuğa yönelik tutumlarda kadın öğretmenler lehine farklılaşma olduğunu gösteren bu çalışmalarla birlikte, cinsiyet değişkeninin hiçbir farklılaşmaya yol açmadığını gösteren araştırma bulguları da yer almaktadır (Chubon, 1982; Donaldson ve Martinson, 1977; Fenton, 1975; Foley, 1978; Harasymiw ve Horne, 1976; Lake, 1978; Pietroski, 1980; Thams, 1975;). Horne (1985) yapmış olduğu alanyazın çalışmasında, kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre daha olumlu tutumlara sahip olduklarına ilişkin bulguların varlığına dikkat çekmiştir. Ancak yine de, birbirleriyle çelişen bulguları olan araştırmaların alanyazında yer aldığını belirtmiştir. Bu durum, cinsiyet değişkeninin tutumları açıklamada tek başına yeterli olmadığını ve diğer değişkenlerle birlikte incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın diğer bir bulgusu da, deneyim süresi az olan grup lehine bir farklılaşma olduğunu göstermektedir. 1-5 yıl süreyle hizmette bulunan grubun çoğunluğu özel eğitim öğretmenlerinden oluşmaktadır. Her ne kadar bu araştırmada öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri araştırılmadıysa da, 1-5 yıl hizmette bulunma süresinin öğretmenlik mesleğine yeni başlama yıllarını oluşturması, bu sürelerde çalışan öğretmenlerin, daha uzun sürelerde çalışan öğretmenlere göre daha az tükenmişlik yaşamaları bu bulgunun bir nedeni olarak görülebilir. Meslekte bulunma süresi ile tükenmişliğin ters yönde ilişkili olduğu, çalışma süresi arttıkça daha fazla tükenmişliğin yaşandığına ilişkin bulgular vardır (Sucuoğlu, 1996). Bu durum, işitme engellilere yönelik tutum puanlarının yıllar

artıkça düşmesinin bir açıklaması olarak düşünülebilir.

İşitme engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerin çalıştıkları öğretim kademesi değişkeni, işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarda temel ve ortak etkinin anlamlı olduğu diğer bir değişkendir. Öğretim kademesi değişkenine göre oluşan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında ise, okul öncesi öğretim kademesindeki öğretmenlerin tutumları ile ilkökul, ortaokul ve diğer seçeneklerinde eğitim veren öğretmenlerin tutumları arasında gözlenen farklılığın, okul öncesi öğretmenleri lehine olduğu görülmektedir. Ayrıca yine ilkökul kademesinde eğitim veren öğretmenlerin tutumları ile diğer ve ortaokul öğretim kademesinde eğitim veren öğretmenlerin tutumları arasında gözlenen farklılığın, ilkökul öğretmenleri lehine olduğu araştırmanın bulguları arasındadır. Diğer ve ortaokul eğitim kademesinde oluşan farklılaşmanın ise, ortaokul öğretmenleri lehine olduğu da bir diğer bulgudur. Bu dört grup arasında gözlenen farklılaşmaya aritmetik ortalamalar açısından baktığımızda, okul öncesi eğitim öğretmenlerinin tutum ölçeğinden en yüksek puanı aldığı, bunu sırasıyla ilkökul, ortaokul ve diğer grubundaki öğretmenlerin izlediği araştırmanın bulguları arasındadır. Bu durumda işitme engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerin öğretim kademesi, okul öncesi düzeye doğru kaydıka tutum ölçeğinden aldıkları puanların daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Öğretim kademesi açısından ilgili alanyazına baktığımızda benzer bulguların varlığı dikkati çekmektedir. Bu konuda yapılmış olan iki çalışmada Wandt (1952) ve Mark (1980), ilkökul öğretmenlerinin tutumlarıyla ortaokul öğretmenlerinin tutumlarını karşılaştırmışlardır. Araştırmaların sonucunda ilkökul öğretmenlerinin ortaokul öğretmenlerine göre daha olumlu tutumlara sahip olduklarını saptamıştır.

Bir başka çalışmada Perry (1980), ilkökul öğretmenlerinin tutumlarını ortaokul öğretmenlerinin tutumlarıyla karşılaştırmış ve ilkökul öğretmenlerinin daha olumlu tutumlara sahip oldukları bulunmuştur. Araştırmacı bu durumu ilkökul öğretmenlerinin formal eğitimlerinin, gelişimsel süreç açısından farklı özellikteki çocuklarla çalışmaya daha uygun olduğunu, buna karşın ortaokul öğretmenlerinin daha fazla müfredat programına yönelik çalışmak durumunda oldukları şeklinde açıklamıştır. Benzer bir çalışmada Blackwell (1972), okul öncesi eğitim öğretmenlerinin programları uygulama ve çocukları yönlendirme açısından daha iyi eğitilmiş olduklarını belirtmiştir.

Görüldüğü gibi elde edilen bulgular genelde alanyazın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Buna göre öğretim kademesi yükseldikçe öğretmenlerin daha çok müfredatı izleme açısından eğitilmeleri, çocuk gelişimini ve bireysel farklılıkları daha az dikkate almaları bir neden olarak görülebilir. Ayrıca ülkemiz koşullarında, işitme engelli çocukların okul öncesi eğitimlerinin yaygınlaşmamış olması, onların gelişimlerini engellemekte, bu durum da ortaokul düzeyinde başarılarını, dolayısıyla da öğretmen tutumlarını olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Ülkemizde okul öncesi ve ilkökul öğretmeni yetiştiren programlarda, özel eğitim alanıyla ilgili ders ve uygulamaların diğer programlara göre daha fazla oluşu, bu programlardan yetişen öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının daha olumlu olmasıyla ilişkili görülebilir.

İşitme engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerin yaşı, eğitim deneyimi, deneyim süresi, eğitim düzenlemesi ve hizmetiçi eğitim programına katılma durumları işitme engelli çocuğa yönelik tutumlarda anlamlı farklılığa yol açmayan diğer değişkenlerdir. Yaş değişkeni açısından baktığımızda birbiriyle çelişen araştırma bulgularının varlığı dikkati çekmektedir. Bir kısım çalışmada yaş değişkeni tutumlar üzerinde anlamlı farklılığa yol açmazken (Altman, 1981; Chubon, 1982; Crawford, 1983; Donaldson ve Martinson, 1977; Ezeolu, 1984; Fenton, 1975; Foley, 1978; Lake, 1978; Pietroski, 1980; McLoughlin ve Williams, 1983; Thams, 1975) diğer bir kısım çalışmada, yaşın tutumlar üzerinde anlamlı farklılığa yol açtığını gösteren bulgular yer almaktadır (Altman, 1981; Harasymiw ve Horne, 1976; Garvey ve Graig, 1983). İlgili araştırmalar öğretmenin yaşının, onların engelli çocuğa yönelik tutumlarında etkili bir değişken olmadığını, diğer değişkenlerle birlikte incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Öğretmenlerin işitme engelli çocuklarla eğitim deneyimine sahip olmaları ve bu deneyimin süresi tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Deneyim ve deneyim süresine ilişkin araştırma bulgularına baktığımızda bir kısım araştırmalarda bu değişkenler tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken (Blackwell 1972; Chubon, 1982; Crawford, 1983; Galloway, 1973; Fenton, 1975; Mc Loughlin -Williams, 1983; Lake, 1978; Peter, 1977; Robert, 1983; Thams, 1975), diğer bazı çalışmalarda deneyim (Begab, 1970; Birch, 1974; Chorost, 1988; Kennon ve Sandoval, 1979; Lockette, 1982; Mark, 1980; Proctor, 1967) ile deneyim süresinin (Jenkins, 1983; Perry, 1980; Proctor, 1967) tutumlarda anlamlı farklılık oluşturduğu, deneyim süresi artıkça tutumların da

daha olumlu olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi, ilgili alanyazında deneyim ve deneyim süresi değişkenleri birbirleriyle çelişen bulgular oluşturmaktadırlar. Bu konuda yapılan bir çalışmada Proctor (1967), deneyim ve deneyim süresinin yanısıra deneyimin tipinin de önemli olduğunu belirtmiştir. Benzer bir çalışmada Crawford (1983), deneyimin tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığını, yalnızca yaşantısal deneyime sahip olan öğretmenlerin, yani kendi ailesinde, komşusunda ya da arkadaşlarında engelli çocuk bulunanların daha olumlu tutumlar gösterdiklerini belirtmiştir.

İşitme engelli çocuklara yönelik öğretmen tutumlarına ilişkin bir diğer ilginç bulgu da hizmetiçi eğitim programlarının, tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığını gösteren bulgudur. Oysa ilgili alanyazına baktığımızda, pek çok araştırmada hizmetiçi eğitim programının engelli çocuğa yönelik tutumlarda anlamlı bir farklılığa yol açtığını gösteren bulgular yer almaktadır (Berrigan, 1980; Brooks ve Bransford, 1971; Finn, 1980; Garvey ve Graig, 1985; Glass ve Meckler, 1972; Johnson, 1987; Seaton, 1982; Yates, 1973). Bu durum ülkemizde uygulanmakta olan hizmetiçi eğitim programlarının içeriklerinin ve niteliklerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Uygulanan bu programların tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açabilmesi için bilgi kazandırmanın yanısıra, içeriklerinin öncelikle tutum değiştirmeye uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmada Yates (1973), formal ders şeklinde yürütülen hizmetiçi eğitim programlarından daha çok, uygulamalı yürütülen programların tutum değiştirmede önemli bir güce sahip olduğunu belirtmiştir. Bir başka çalışmada da Finn (1980), formal dersler, film gösterimi ve demonstrasyon teknikleriyle gerçekleştirilen hizmetiçi eğitim programının engelli bireylere yönelik tutumları değiştirmede etkili olduğu sonucunu elde etmiştir. Akçamete ve Kargın (1994), hizmetiçi eğitim programının öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisini araştırmışlardır. Deneysel olarak düzenlenen çalışma, program içeriği, video gösterimli ve uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, hizmetiçi eğitim programının olumlu tutumlar oluşturmada etkili olduğu bulunmuştur. Görüldüğü gibi hizmetiçi eğitim programlarının öğretmenlerin engelli çocuklara yönelik tutumlarında etkili olabilmesi için yalnızca formal dersler şeklinde değil aynı zamanda görsel ve uygulamaya olanak verecek biçimde de düzenlemesi gerekmektedir.

Bulgulara, genel olarak bakıldığında, özel eğitim öğretmenlerinin tutumlarının, diğer öğretmenlere göre daha olumlu olduğu, hizmetiçi eğitim programına katılmanın öğretmenlerin tutumlarında farklılık yaratmadığı, kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre daha olumlu tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca deneyimi az olan öğretmenler ile okul öncesi eğitim öğretmenlerinin tutumlarının diğerlerine göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G., Kargın, T.(1994). Hizmetiçi eğitim programının öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi. **Özel Eğitim Dergisi**, 1(4). 13-19
- Altman, M.B. (1981). Studies of attitudes toward the handicapped: The need for a new direction. **Social Problems**, 28 (3). 321-337.
- Begab, M. (1970). Impact of education on social work students' knowledge and attitudes about mental retardation. **American Journal of Mental Deficiency**, 74. 801-808.
- Berrigan, C.R. (1980). Effects of an inservice education workshop on the attitudes of regular classroom teachers toward disabled students. **Dissertation Abstracts International**, 40 (9).
- Birch, J.W. (1974). **Mainstreaming: Educable mentally retarded children in regular classes**. Reston VA: Council for Exceptional Children.
- Blackwell, B.B. (1972). Study of effective and ineffective teachers of the trainable mentally retarded. **Exceptional Children**, 39(2). 139-143.
- Brooks, B.L., Bransford, L.A. (1971). Modification of teachers' attitudes toward exceptional children. **Exceptional Children**, 38. 259-260.
- Chorost, S. (1988). The hearing-impaired child in the mainstream: A survey of the attitudes of regular classroom teachers. **The Volta Review**, 90(1). 7-12.
- Chubon, R. (1982). An analysis of research dealing with the attitudes of professional toward dissability. **Journal of Rehabilitation**, January, February, March. 25-29.
- Conine, T.A. (1969). Acceptance or rejection of disabled persons by teacher. **Journal of School Health**, 39. 278-281.

- Cook, R.E., Armsbruster, V.B.(1983). **Adapting early childhood curricula: Suggestion for meeting special needs.** The C.V.Mosby Company. 257-305.
- Coryell, J., Holcomb, T.K., Scherer, M. (1992). Attitudes toward deafness. A Collegiate perspective. **American Annals of Deaf, 137(3).** 299-302.
- Crawford, M.J.(1983). Attitudes of preservice and inservice teachers toward disabled children. **Dissertation Abstracts International, 44(4).**
- Deleo, A.V.(1976). The attitudes of public school administrators and teachers toward the integration of children with special needs into regular education programs. **Dissertation Abstract International, 37(2).** 915-916A.
- Donaldson, J., Martinson, M.C. (1977). Modifying attitudes toward physically disabled persons. **Exceptional Children, 43** 337-341.
- Dubis, S.A. (1988). Educators' attitudes toward children with handicaps and concept of mainstreaming. **Dissertation Abstracts International, 49(5),** 1113A.
- Ezeolu, B.O. (1984). Attitudes of preservice teachers toward mainstreaming hearing-impaired children. **Dissertation Abstracts International, 44(12).**
- Fenton, T.R. (1975). The effects of inservice training on elementary classroom teachers' attitudes toward and knowledge about handicapped children. **Dissertation Abstract International, 35.** 5966A.
- Finn, T.E. (1980). Teacher inservice education to ease mainstreaming process and enhance student development. **Dissertation Abstract International, 40(3A)** 4524
- Foley, J. (1978). Teacher attitudes toward the handicapped and placement preferences for exceptional students. **Dissertation Abstract, International. 39.**
- Galloway, V.H.(1973). Attitudes of rehabilitation counselors with the deaf toward deafness and deaf people. **Dissertation Abstracts International, 33.** 3286A.
- Garvey, M., Graig, R. (1983). Identification of the characteristics of effective and ineffective mainstreaming teachers. **Dissertation Abstracts, International, 44(1).**
- Glass, R.M., Meckler, R.S.(1972). Preparing elementary teachers to instruct mildly handicapped children in regular classrooms: A Summer Workshop. **Exceptional Children, 39.** 152-156.
- Harasymiw, S.J., Horne, M.D.(1976). Teacher attitudes toward handicapped children and regular class integration. **Journal of Special Education, 10.** 393-400.
- Higgs, R.W. (1972). Attitude formation contact or information? **Exceptional children, 41(7).** 496-497.
- Horne, M. D. (1985). **Attitudes toward handicapped students: Professional, peer and parent reactions.** Lawrence Erlbaum Associates, Inc. New Jersey.
- Jamieson, J.D.(1986). Attitudes of educators toward the handicapped. in R.L.Jones (Eds.) Attitudes and attitude change in special education: Theory and practice. (pp. 206-222) ERIC: **The Council for Exceptional Children.**
- Jenkins, G.L.(1983). Propective teachers' attitudes toward the handicapped as related to knowledge and personality factors. **Dissertation Abstracts International, 44(4).**
- Johnson, A.B. (1987). Attitudes toward mainstreaming: Implications for inservice training and teaching the handicapped. **Education, 107(3).** 229-233.
- Kennon, A. Sandoval. J. (1979). Teacher attitudes toward the educable mentally retarded. **Education and Training of Mentally Retarded, 13.** 139-145.
- Lake, M.E. (1978). Attitudes toward and knowledge of mildly handicapped students held by middle school general educators. **Dissertation Abstracts International, 39(2A).** 814-815.
- Leyser, Y., Abrams, P.D.(1982). Teacher attitudes toward normal and exceptional groups. **The Journal of Psychology, 110.** 227-238.
- Lockette, F.W.(1982). The development of inservice training experience for teachers of special students. **Dissertation Abstracts International, 43** (06).
- Lombana, J.H.(1982). **Guidance for handicapped students.** Charles C.Thomas Publisher.
- Major, I. (1961). How do we accept the handicapped? **Elementary School Journal, 61.** 43-49.

- Mandell, C., Strain, P.(1978). An analysis of factors related to the attitudes of regular classroom teachers toward mainstreaming mildly handicapped children. **Contemporary Educational Psychology**, 3. 154-162.
- Mark, F.D.(1980). **The attitudes of elementary teachers toward the mainstreaming of educable mentally retarded students**. EC 131150. Green State University.
- McLaughlin-Williams, J.(1983). Innovation, diffusion, adaption: Regular teachers' perceptions of mainstreaming. **Dissertation Abstracts International**, 44(06), 1759;A.
- Minke, K.M., Bear, G.G., Deemer, S.A., Griffin, S.M.(1996). Teachers' experiences with inclusive classrooms: Implications for special education reform. **The Journal of Special Education**, 30(2). 152-186.
- Murphy-Berman, V., Stofen-Fisher, J., Mathias, K. (1987). Factors affecting teachers evaluations of hearing-impaired students' behavior. **The Volta Review**, 76(4), 123-155.
- Perry, H.L.(1980). The effect of special education supportive services on teacher attitudes toward regular class integration of mildly handicapped children. **Dissertation Abstracts International**, 40(9A). 5003-5004.
- Peter, R.S.(1977). A study of the attitudes of elementary teachers toward exceptional children in the mainstream. **Dissertation Abstracts International**, 52(8). 4378A.
- Pietroski, M.S.(1980). An analysis of background variables associated with classroom teachers' attitudes toward mainstreaming. **Dissertation Abstracts International**, 40(09).
- Proctor, D.I.(1967). An investigation of the relationships between knowledge of exceptional children, kind and amount experience, and attitudes toward their classroom integration. **Dissertation Abstracts**, 28(2A). 1721-A.
- Rees, L.M., Spreen, O., Harnadek, M. (1991). Do attitudes towards persons with handicaps really shift over time? Comparison between 1975 and 1988. **Mental Retardation**, 29(2). 81-86.
- Robert, W. (1983). An analysis of the attitudes of junior high schools teachers toward the placement of the exceptional child in the regular classroom. **Dissertation Abstracts International**, 44(01). 142-A.
- Schulz, J., Carpenter, C.D., Turnbull, A.P.(1991). **Mainstreaming exceptional students. A guide for classroom teachers**. Allyn and Bacon Inc.
- Seaton, A.S.(1982). Head start teacher attitudes toward mainstreaming as related to knowledge. **Dissertation Abstract International**, 43(06). 1921-A.
- Shotel, J.R., Iano, R.P., McGettingan, J.F. (1972). Teacher attitudes associated with the integration of handicapped children. **Exceptional Children**, 38. 677-683.
- Spinney, R. W. (1979). Attitudes toward the physically handicapped. A minority perspective. **Dissertation Abstracts International**, 40. 1411-A.
- Sucuoğlu, B.(1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. **Türk Psikoloji Dergisi**, 11(36).44-61.
- Tezbaşaran, A.A.(1996). **Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu**. Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.
- Thams, G.M.(1975). The effects of a professional development seminar on the attitudes, knowledge, and behavioral strategies of counselors toward handicapped students. **Dissertation Abstracts International**, 36. 2651-A.
- Wandt, E. (1952). The measurement of teacher attitudes toward groups contacted in the schools. **Journal of Educational Research**, 46. 113-122.
- Woolfolk, A.E.(1993). **Educational Psychology**. Simon and Schuster Inc
- Yates, J.R.(1973). Model for preparing regular classroom teachers for "mainstreaming".. **Exceptional Children**, 40. 471-472.